JACOBI HUTTER,
MED. DOCT.

TRACTATIO MEDICA QUA SENECTUS IPSA MORBUS SISTITUR

Das ist:

Daß das Alter an und vor sich selbst eine Kranckheit seye.

HALÆ MAGDEBURGICÆ, 1732.
Typis IO. CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.

EXCELLENTISSIMO AC ILLVSTRISSIMO

DOMIMO,

DOMINO

STEPHANO WESSELENYI

LIBERO BARONI

DE HADAD,

ACRÆ CÆSAREÆ REGIÆQVE CATHOLICÆ MAJE-
TATIS CONSIL. STATVS, VT ET IN TRANSYLVANIA INTIMO,
CLYTORVM DOMINORVM DOMINORVM STATVVM, TABV-
LÆQVE JVDICIARIÆ REGIÆ TRANSYLVANIÆ PRÆSIDI
ET COMITATVS MEDIOCRIS SZOLNOCK
SVPREMO COMITI

NEC NON

NEC NON

SPECTABILI AC GENEROSO

DOMINO

DN. SIMONI DE BAVSSNERN

SACRÆ CÆSAREÆ REGIÆQVE CATHOLICÆ MAJE-
STATIS CONSIL. AVLICO TRANSYLVANO
ELECTO JVDICI REGIO CIVITATIS CIBINIENSIS
ET COMITI NATIONIS
SAXONICÆ

VT ET

SPECTABILI AC GENEROSO

DOMINO,

DN. MICHAËLI CZECKELIO
DE ROSENFELD,

CONSVLI CIVITATIS CIBINIENSIS
AMPLISSIMO

DOMINIS ET PATRONIS
SVIS GRATIOSISSIMIS

INAVGVRALEM HANC DISSERTATIONEM

humillima mente offert

AVTO[R]

PROOEMIVM.

INſignis hodiernorum & antiquiorum Philoſophorum æque ac Medicorum quæſtio torſit & exercuit ingenia: cur homini neceſſario moriendum ſit? Diverſi in diverſas abierunt ſententias. Recepta jam per aliquot ſecula ad hanc quæſtionem fuit reſponſio, mortem homini idcirco neceſſariam eſſe, quoniam anima a corpore ſuo diſſolvatur, quare & mortis natura in diſſolutione animæ a corpore a multis Philoſophis eſt collocata. Verum ubi urgetur ulterius, cur anima diſſolvatur a corpore? nihil lucis ex antiquitus uſurpata hac mortis definitione ad naturam ejus intelligendam derivari poteſt. Nonnulli cum Helmontio & aſſeclis flammulæ vitalis & calidi innati defectum pro cauſa allegarunt; quæ vero nihil præter puram vocem habet in receſſu. Alii plus lucis

ex revelationis lumine hausturi respondent, constitutum esse ab Aeterno Numine, ut homo moriatur, ob fatalem protoplastorum lapsum; sed nec hinc, in quonam mors consistat, quispiam intelliget. Quibusdam placet animæ motus vitales administrantis languori & fastidio ulterius in corpus agendi id tribuere; sed longe nimis petita est ratio, & claro ac distincto conceptui penitus contraria. Quis enim credet, Deum T.O.M. animæ, seu naturæ humanæ eam vim concessisse, ut pro lubitu corpus morti exponere possit? annon hoc pacto quivis hominum αὐτόχειρ habendus? cur, si habet hanc potestatem, non discedit anima a corpore in his, qui violentis suppliciis morti traduntur, & qui mortem valde anxie expetunt? Sed ex quo fabrica corporis humani per solertiorem anatomen accuratius lustrari, & in Philosophia nihil, quod claro conceptui repugnat, pro vero haberi cœpit, aliam & solidiorem mortis rationem reddendam esse, judicatum fuit. Præstitit id primus Illustris ac Celeberrimus Dn. FRIDER. HOFFMANNUS, Patronus ac Præceptor ad urnam colendus, & claram ac distinctam mortis explicationem exhibuit, ex qua ratio reddi etiam potest, cur homini absolute moriendum sit, & quomodo successu temporis ætas ipsa ad mortem disponat sine concursu ullius causæ violentæ & morbosæ. Ego cum in præsentiarum Inaugurali quodam specimine profectus meos in arte salutari sim declaraturus: minime inutile negotium suscipere me arbitratus sum, si *senectutis considerationem* eligerem, quæ via secundum ordinem naturæ est ad mortem, & afflictio-

ctiones, quæ ex Senectutis vitio in corpus redundant exponerem, causas vero, cur fiant, subjungerem. Inductus sum vulgari illo proverbio, quod ipse jam professus est Terentius: Senectus ipsa morbus est. Sistam itaque in præsentiarum senectutem ipsam morbum. Divinum autem Numen benedictione sua cœlesti mihi adsit.

§. I.

TRactationis nostræ ordo exposcere videtur, ut cum in præsenti Inaugurali Dissertatione de *Senectute ipsa morbo* acturi simus; quid per Senectutem intelligamus; deinde quomodo Senectus morbus nominari possit, explicemus. Quantum itaque ad Senectutem attinet, res est in vulgus adeo nota, ut nulla opus habeat declaratione. Quis enim est, qui ignorat, per eam denotari hanc ætatem, in quæ vitæ finis secundum ordinem naturæ imponitur. Nemo est, qui ignoret, vitæ nostræ curriculum ab ipsis antiquissimis etiam Medicinæ Scriptoribus in certa intervalla distinctum fuisse. Sic Hippocrates in Libro de ætate in diversas ætates vitam humanam dispescit, & quamvis harum septenario annorum numero metitur. Nam in ejusdem fragmento ex Philone Judæo hæc exstant verba: *In hominis natura sunt septem tempora, quas ætates vocant: Infans, puer, adolescens, juvenis, vir, senior, senex: Infans est usque ad septem annos ad dentium amissionem; puer vero usque ad geniture ortum; adolescens usque ad barbæ lanuginem ad ter septem; juvenis usque ad auctionem totius corporis ad quater septem; vir usque ad undequinquagesimum ad septies septem; senior usque ad quinquaginta sex ad septies octo;*

dein-

deinceps vero Senex est. Galenus vero in aliam abit sententiam dum in Libro de tuenda sanitate Capite II. inquit: *ætates exquisito annorum numero alligari non possunt.* Rejecta itaque hac Hippocratis distinctione in tres periodos vitæ humanæ spatium dispescit. Nam Libro II. de temperamentis Cap. 2. vitam hominis distinguit *in statum incrementi, vigoris, & decrementi.* Unde vero factum sit, ut ipsis Medicinæ patribus placuerit vitam humanam in certas ætates dividere, & quid per ætatem intelligendum sit, erudite exponit Cel. Verulamius Lib. III. Cap. X. de ætate inquiens: *Dum ad extremum vitæ spatium homo contendit, plurimas mutationes necessario sustinet, has qui annorum spatiis & intervallis dimensi primum discreverunt, simul ætates appellarunt, ut sit ætas id vitæ curriculum, quo luculenter corporis constitutio per se suoque nutu mutatur.* Nos itaque eam ætatem hic per Senectutem intelligimus, quæ secundum Galeni sententiam status decrementi dicitur; secundum Hippocratem vero ab anno unde quinquagesimo numerari incipit & ad finem usque vitæ protrahitur. Fusius quoque & uberius hæc explicuit Illustris Dominus Frid. Hoffmannus in Dissertatione de annorum Climactericorum rationali & medica explicatione.

Quænam ætas Senectus dicatur.

§. II.

Cur Senectus morbus nominetur.

Cum vero jam mentem nostram exposuerimus, quid per senectutem intelligamus; e re est, ut quomodo, & cur senectutem morbum nominemus, declaremus. Sunt autem hæc verba: *Senectus ipsa morbus est*, multæ & amplæ significationis. Non enim dicitur, Senectus est morbosa, seu Senectus habet magnam ad morbos dispositionem,

nem, verum expressis verbis inquit: *Senectus ipsa morbus est.* Neque vero a vero hæc Terentii verba aberrant; cum in sequentibus sim ostensurus, quod sicuti morbus vires depascit, & functiones totius corporis pervertit; non secus ipsa senectus agit, & œconomiam motuum omnium turbat & impeditam efficit; quin causa per se est, cur homo moriatur.

§. III.

Senectus dividitur in duas periodos.

De Senectute autem tractaturis necesse est, ut eam cum Hippocrate Sect. I. aph. 13. in duas periodos dividamus; quarum prima non tanta virium debilitate & naturali imbecillitate secundum ordinarium naturæ cursum laborat; verum viribus adhuc tam animi, quam corporis pollet; altera vero virium tam animi quam corporis successivo decremento vitam molestat; illa viridis seu cruda secundum quosdam appellatur, & ab anno quadragesimo nono ad climactericum magnum numeratur; hæc vero matura seu decrepita dicitur, & ab anno LXIII. ad vitæ terminum pergit. Quo minoribus vero sanitatis incommodis prior, si hac in ætate constituti congruo vitæ victusque regimine sibi ipsis consulant, premitur, eo majoribus pluribus & gravioribus afflictionibus posterior est obnoxia; & si de priori non semper, de posteriori verum perpetuo est Terentii effatum, quod Senectus ipsa morbus sit.

§. IV.

Quo ordine in tractatione procedamus, ostenditur.

Hæ vero afflictiones, quæ Senectuti ex ætatis vitio sunt propriæ, non solum corpus humanum premunt; verum dispositionem imo causam subinde præbent, quo senectus variis morbosis etiam affectionibus sit exposita.

Hanc itaque materiam hoc modo pertractare nobis visum fuit, ut primo loco recenseamus eas afflictiones, quæ Senectuti ex se & sua natura sunt propriæ; & causas allegemus adæquatas, ex quibus hi effectus non possunt non consequi; secundo de iis affectionibus agemus, quæ præter naturam ætatem senilem infestant & morbos ita dictos senum constituunt; tertio autem therapevtica tractatione vel magis ex Hygiænes fonte depromta ostendemus, quomodo ætas senilis a morbis præservari, & quomodo a senectutis etiam afflictionibus defendi per aliquot tempus senes possint. Non vero practicam unius cuiusque morbi pertractationem tempus & instituti scopus permittunt.

§. V.

Nunc ordo fert, ut incommoda senectutis, quæ efficiunt, ut ipsa morbus sit, ac sine alia accedente causa morbosa eam divexant, enumerem. Antequam prolixiori tractatione id persequar, ostendam in compendio, quod Senectus omnino morbus sit, & instar morbi in corpus agat. Nullus enim morbus est, qui non actiones vel vitales, vel naturales, vel animales turbet, pervertat, deprimat, impediat. Quod Senectus pari modo in corpus agat, sequentes lineæ docebunt. Primo recensendæ sunt alterationes, quas motibus vitalibus inducit. Circulus itaque sanguinis vitæ animalis principium in senectute est impeditior, tardior, ultimato vero plane languidus, hinc pulsus etiamsi durus sit, tardus tamen percipitur; calor corporis multum deperditur, vires consumuntur, & deperduntur, motus systalticus & diastalticus, qui in omnibus canalibus viget, peristalticus quoque, & fibrarum etiam muscu-

Senectus instar morbi agit in corpus.

Turbat actiones vitales.

musculosarum, elasticus seu tonicus debilitatur, & deperditur.

§. VI.

Turbat etiam naturales

Transimus ad naturales a Medicis ita dictas functiones, quæ multum etiam in ætate senili depravatæ observantur. Notum est vitam nostram cum sanitate periculis exponi, nisi ingestiones, retentiones & egestiones legitime sint constitutæ. In senectute autem, etiamsi adsit quædam ciborum appetentia, quæ vero sæpe languet, semper tamen multis incommodis laborabit ciborum solutio, digestio, & chyli elaboratio. Secretiones languent; excretiones imminuuntur præprimis, ea quæ fit modo insensibili per cutis colatorium. Potentia generandi deficit. Habitus corporis successive exsiccatur, exarescit, & lento quasi igne depascitur, cutis durior, densior fit, & rugis exaratur. Somnus multum est laboriosus & interruptus, in quibusdam vero nimius nec vires tamen reficiens.

§. VII.

& animales.

Quod de vitalibus & naturalibus dictum est functionibus, id asserendum etiam de animalibus. Nam sensus omnes in senibus vigorem suum amittunt, quorum luculentum exemplum præbent sensus visus & auditus, qui multum in decrepita ætate imminuti deprehenduntur, quin non raro plane aboliuntur. Motus voluntarius etiam difficilius exercetur, quoniam a minimo labore magnum virium experiuntur decrementum. Membra sæpe tremor occupat. Sed ætatis injuriæ non solum corpus humanum & ejus functiones alterant; verum animæ quoque facultates imminuit & alterat. Hinc memoria successive de-

decrescit, ingenii vigor deperditur, & judicii acies, decus consistenti ætati & in priori senectutis gradu constitutis proprium obstupescit, & vigore suo orbatur. Sunt hæ præcipuæ illæ afflictiones, quas senes ex ætatis vitio sine ullius causæ morbosæ interventu experiuntur, quæ evictum satis dant, quam verum sit dicterium: Senectus ipsa morbus est. Has vero senilis ætatis affectiones eleganti allegoria proponit sacer codex apud Ecclesiast. Cap. ultimo.

§. VIII.

Recensuimus jam, ni fallor, varia & præcipua incommoda, quæ senectuti ex sua natura & ætatis injuria accidunt, quæ in senectute decrepita ordinario observantur. Licet autem quædam subjecta non obnoxia sint his afflictionibus, id minimum veritatem sententiæ, quam hic statuimus, valet infringere; cum accedant tamen ætate appropinquante, nec certum annum, cui propriæ sint hæ ægritudines, assignemus; in ætate enim decrepita hæc observari asseruimus & in hac omnino evenit semper, ut motuum vitalium, naturalium & animalium exercitium sit imminutum, quare necesse est, ut magnis mutationibus sit expositus homo. Pulchre de hac re scribit Seneca in Epist. 28. *Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit juvenis, nemo mane, qui pridie, corpora nostra rapiuntur fluminum more, quicquid vides, currit cum tempore, nihil ex his, quæ videmus, manet, ego ipse, dum loquor ista, mutatus sum. Corpus humanum transit ad perfectionem, transit etiam rursus ad interitum.* Cum autem insigne illud veritatum omnium indagandarum principium rationis sufficientis in omni scientia memori semper mente tenendum sit; hinc ad nostram

In ætate decrepita hæc eveniunt.

ſtram etiam tractationem referendum erit. Cum itaque vi hujus principii nullus motus, nulla mutatio, imo nihil fiat ſine ratione ſufficienti, hinc nec hæ, quæ in ſenibus obſervantur mutationes & alterationes contingunt ſine cauſa, quæ potis eſt eas producere. Noſtrum vero eſt hanc inquirere, quæ vera eſt & adæquata, harumque, turbarum rationem ſufficientem declarare. *Ratio harum mutationum inquirenda eſt.*

§. IX.

Cauſa vero mutationum harum non longe requirenda nobis venit, cum in propinquo ſit, imo in uniuscujusq; ſinu recondita, de qua eleganter Seneca l.c. inquit: *Indita corpori noſtro eſt talis cauſa, cujus neceſſitate in viribus augetur, deficit, & etiam interit.* Corporis itaque, fabrica luſtranda eſt ei, qui hoc in genere veras rationes reddere & ætatis vitia explicare allaborat, & quasnam ea mutationes progreſſu temporis ſubeat, & quænam hinc in totam vitæ animalis œconomiam alterationes redundent, attendendæ. Nam hæc alterationem & mutationem ex neceſſitate ſubit, dum a variis cauſis corporeis diverſis modis afficitur, & dum ipſa in ſe mutatur, quam ſi conſpectam habuerimus, rationem quoque, cur corpora ſenum his afflictionibus ſint obnoxia, invenimus. *Quæ in corporis fabrica reperitur.*

§. X.

Vbi itaque, cauſa alleganda eſt, quæ in ſenili ætate corporis noſtri vires frangit & debilitat; non meliori ratione id fieri poſſe ſcio, quam ſi cauſam ex ſolidis medicinæ rationalis principiis inquiramus, quæ vires has producit, & ſuſtentat in corpore ſano. Sic enim facili negotio apparebit in defectu hujus cauſæ ſitam eſſe etiam ra-

tionem, cur hæ cessent. Non meliori via id autem perficere me posse persuasus sum, quam si constitutam habeam veram & adæquatam sanitatis definitionem. Vti enim ex vitæ definitione reali illico status & natura mortis elucescit: ita ex sanitatis definitione omnes, quæ ipsam turbant causæ, & per consequens hæ etiam, quæ senili ætati propriæ semper sunt, afflictiones, legitima connexione possunt deduci. Sanitas autem est vigor omnium functionum corporis nostri, dependens a solidorum convenienti ac moderato motu atque fluidorum legitima mixtione ac debito in omnes corporis partes influxu. Si itaque motus cordis & annexorum vasorum reciprocus systoles & diastoles est æquabilis; si fluidorum mixtio est talis, ut partibus gelatinosis, insipidis, spirituosis & terreis imo aqueis sufficienti in copia & proportione adæquata sint prædita; si puri sunt humores & ab omnibus heterogeneis eminentibus partibus defecati; si datur liber sanguini per universas corporis partes aditus; si hæc omnia se habent moderate & ad naturæ ordinem: viget sanitas, adsunt vires integræ; quin omnes functiones in corpore fiunt legitime & sufficienter. Contra vero si solidorum motus vel debilior, vel excitatior est, verbo si ab æquilibrio recedit; si humores vel in crasi vel in copia peccant: si fluida non possunt corporis partes singulas subintrare: contrarium evenit, & vita cum sanitate periclitantur.

Ex sanitatis definitione causæ, quæ ipsam turbant, facili negotio inveniendæ sunt.

§. XI.

Ratio redditur, cur actiones vita-

Vnde igitur actiones corporis nostri vitales imminutæ in senectute deprehenduntur? Ex Physiologia rationali & Mechanica notum est, harum actionum vigorem dependen-

pendere non solum a solidorum, per quæ canales, nervos, musculos, verbo omnes fibras elasticas intelligimus, convenienti constitutione & structura, ita ut hæ nec nimis flaccidæ, molles sint, nec nimis tensæ, duræ & rigidæ; verum etiam a sanguinis boni temperati sufficienti in partes solidas influxu. Non vero hæ duæ caussæ sufficiunt ad motus vitales legitime præstandos, nisi simul accedat fluidi subtilissimi ætherei naturæ valde elasticæ, quod in cerebri tubulis secernitur, sufficiens & adæquata copia, & placida ad partes solidas advectio. Si quis sit, qui de caussarum harum efficacia ad motus vitales producendos dubitet, is adeat Illustris & Celeberrimi Domini Fr. Hoffmanni Med. Systém. Ration. Tom. I. Lib. I. Sect. Cap. III. de motuum vitalium caussis. Cur ego minus huic probationi immorer, ratio est potissima, quod nihil melius præstare possem, ac si integra Viri Illustris verba transcriberem. Constitutis itaque legitimis actionum vitalium caussis, cur hæ in senio vacillent, ratio reddenda est. Jam autem experientia docet, fibras corporis nostri successive indurari, rigidiores fieri, docet eadem, tubulos capillares & poros collabi & obstrui. Probat id vulgare experimentum, quo carnes juniorum animantium molliores semper deprehenduntur, quam annosiorum, quod inter alia Illustris Frid. Hoffmannus Med. Systém. Ration. Tom. II. Cap. I. §. 24. in Scholio probavit. Vti id vero in corporis habitu fibroso & musculoso per experientiam clarum est: ita per analogiam non sine ratione de fibris cordis & canalium asseritur, præsertim cum non rara sint exempla, ubi arteriæ aortæ fibræ a cordis exitu vicinæ in ætate provectioribus in vera ossa degenerari observentur.

les in senectute sint depravatæ.

Deest

Deest itaque in solidis naturalis & legitima ad motum edendum dispositio, & quoniam ex digestionis vitio & secretionibus ac excretionibus impeditis sanguis alienam mixtionem & dispositionem induit; ubi etiam ob tubulos subtilissimos in cerebro collapsos & obstructos fluidum illud æthereum & elasticum non satis secerni, consequenter nec ad partes vigorandas advehi potest: hinc motus vitales languent, & Circulus Sanguinis est tardior & impeditior. Quare autem pulsus in senibus est tardus? Fit hoc ob circulum sanguinis tardiorem & lauguidiorem. Durus autem est ob fibrarum ex quibus arteriæ componuntur rigiditatem ac duritiem. Quoniam autem vires in corpore fiunt a sanguinis & fluidi nervei sufficienti copia, & naturali crasi, liberoque in partes solidas legitime etiam constitutas influxu: hinc sublatis in senio his causis ipsæ vires etiam deficiunt. Et quia circulus sanguinis est languidus, & vascula in habitu corporis minima, collapsa ac obstructa: hinc sanguis ad partes externas in sufficienti copia advehi non potest, quare calore etiam debito hæ partes privantur, & frigidæ magis observantur. Motus tonicus sive elasticus fibrarum etiam pendet a solidorum mobilitate & structura legitima atque a sanguinis & fluidi nervei sufficienti appulsu. Hæc vero requisita in ætate senili cessare supra docuimus, quare & motus tonicus depravatus in senibus deprehenditur.

§. XII.

Cur naturales actiones in corpore senum languent.

Pertractatis jam causis, quæ motuum vitalium functiones turbant, facili negotio rationes reddendæ erunt, cur actiones, quas medici naturales appellant, in senibus multis premantur difficultatibus, imo cur denique plane

cessent,

cessent, quo efficiunt, ut vitales etiam motus brevi aboliantur & vita cum morte commutetur. Est enim machina & fabrica corporis humani ita constructa, atque a Sapientissimo Opifice ordinata, ut omnes in ea partes consentiant, omnes motus conspirent, omnes actiones invicem connexæ sint. Vnde & Hippocr. Lib. de alimentis §. 4. dicit: *Confluxio una, conspiratio una & consentientia omnia.* Hac sancitum est harmonia, ut motus naturales dependeant a vitalibus, sed & vice versa alteratis motibus naturalibus ipsæ etiam actiones vitales non rite in corpore administrentur. Luculentum hujus rei exemplum se offert in iis, qui ictero laborant, in his una motuum naturalium species male est affecta, dum secretio bilis in hepate non fit, & sublata est; quam varia tamen & gravia ex hac secretione impedita in corpus redundent incommoda, iis satis cognitum est, qui aliquem ictero laborantem viderunt. Contra etiam sublatis ad tempus motibus vitalibus, omnes in corpore actiones, ergo & naturales cessant. Cum itaque in senibus illæ depravatæ deprehendantur, conclusione facili elicimus has quoque a naturali suo statu deflectere.

§. XIII.

Cur speciatim vacillet appetitus.

Cur itaque in senectute provectiori constitutis appetitus est depravatus? Fit id ob robur stomachi dejectum, quod in causa est, cur iste multis eminentibus impuritatibus viscidis, mucidis ac biliosis sit obsessus, quæ appetentiæ debitæ sunt infensissimi hostes. Sæpe vero gravior subest causa, sed magis etiam formidolosa. Non raro enim evenit ut in senectute decrepita non secus ac in morbis chronicis viscus quoddam & utplurimum

lien abeat in corruptionem, & tum omnis perit appetitus, estque hoc symptoma tam in prædictis morbis, quam in senibus a tali causa ortum mortis non multo post venturæ securum indicium. Interdum vero, si acidis & ponticis humoribus prima regio sit referta, nimium est valens appetitus, quod in his etiam contingit, qui malo hypochondriaco sunt obnoxii. Vitiatus appetitus alimentorum subactionem etiam depravatam indicat, quare vero ciborum solutio & digestio vacillet, videndum. Ad alimenta solvenda requiritur stomachi & intestinorum sufficiens robur, requiritur ad hunc usum etiam liquoris salivalis naturæ valde fermentantis, neque minus liquoris gastrici & pancreatici ac biliosi sufficiens copia & satis apta ad solvendam ciborum massam mixtio, non excluso potu etiam sufficienti. Sed quia in ætate provectioribus ob vires totius corporis labascentes ipsius quoque stomachi & intestinorum robur est dejectum, quoniam ob collapsos, quin obstructos tubulos subtilissimos in glandulis quæ secretioni salivæ, & succi pancreatici dicatæ sunt, liquorum horum copia sufficiens deficit quoniam ob hepatis idem vitium bilis adæquata copia ut & ob induratos minimos acinos glandulosos liquor in ventriculo secernendus deest, ipsa etiam ciborum concoctio depravata sit, est necesse. Ex digestione vero his de causis vitiata chylus etiam impurus, minus spirituosus elicitur, quare & sanguinis spirituascentia debita deficit.

cur digestio.

§. XIV.

Cur secretiones & excretiones imminutæ & depravatæ sint.

Quod secretiones in senibus sint imminutæ, diximus, §. etiam proxime præcedenti brevibus, cur id contingat, attigimus. Fit autem istud, quoniam & organa secreto-

cretoria & humores secernendi a naturali sua constitutione deflectunt. Omnis enim secretio requirit organi, in quo ipsa fit, legitimam dispositionem, quæ est ut canales, in quos impelluntur fluida, sint sufficienti robore ad humores regendos præditi, sint etiam sufficienter patuli ut humor eos ingredi possit; requirit etiam fluidorum mixtionem & consistentiam debitam. Sed in senectute partes omnes tono suo dejiciuntur, ergo & organa secretoria; tubuli & canales minutissimi in toto corpore coeunt obstipantur, occluduntur, ergo & in organis secretoriis; humores, quia tardius moventur & multis impuritatibus contaminantur, etiam a naturali sua schesi deflectunt; hinc secretiones per totum corpus imminuuntur. Hæc est causa, cur in senibus liquidi nervei secretio deficiat, cur liquidi subtilissimi seminalis secretio deficiens & sublata potentiam generandi tollat, cur secretio salivæ, succi pancreatici, bilis, imo muci in intestinis etiam sit impeditior. Excretiones etiam his de causis sufflaminantur. Quoniam enim tubuli & pori in cortice corporis constituti minutissimi angustantur & obturantur, humorem transmittere nequeunt, hinc transspiratio insensibilis depravatur. Alvina excretio tardior est in senibus, quia intestina tono debiliori sunt instructa & quia lympha mucosa in intestinorum glandulis secernenda propter obstructos & induratos subtilissimos acinos glandulosos deficit, quæ lubricationi fecum aridarum inservit; hinc etiam excrementa duriora semper conspiciuntur. Ob chylum autem & sanguinem impurum, ob tubulos & canaliculos minutissimos obstructos & angustatos cessat nutritio corporis; hinc habitus corporis exarescit, pinguedo absumi-

tur, & corpus macie conficitur. Cum itaque coeuntibus vasculis minimis humorum appulsio abolita sit, cum pinguedine absumta etiam cesset causa, quæ ipsam cutim in debita distensione contineat: hinc ipsa, ceu corpus elasticum sese contrahit, & sic in facie & habitu corporis rugæ producuntur. Somnus vero senum inquietus est, quia ob angustatos & obstructos tubulos ac porulos cerebri subtilissimos lympha illa tenuis, roscida, quæ cerebri & nervorum tubulis sese insinuans liquidi nervei influxum aliquo modo languidiorem efficit, & sic somnum producit, secerni adeoque, prædictis porulis sese insinuare nequit. Si vero propter humorum motum lentiorem & impeditum sero crassiori, viscidiori meatus, quos jam diximus, obstipantur, somnus est quidem nimius, & affectus soporosi velut æmulus, sed ob impeditam & paucam fluidi illius ætherei, elastici secretionem vires nullum percipiunt augmentum, cum præsertim ipsius etiam sanguinis massa impura & variis sordibus inquinata sit, & impuritas sanguinis virium lapsum semper producat.

§. XV.

Cur actiones, quæ animales dicuntur etiam in senibus deficiant.

Cur actiones animales in senibus multum vacillent, id facili negotio, ex iis repetendum venit, quæ de vitalium & naturalium functionum defectu in causali pertractatione dicta sunt. Nam quod ad sensus attinet, ii requirunt membranarum & fibrillarum nervearum, quæ genuina sunt omnium sensationum sedes, debitam tensionem & expansionem, debitam etiam flexibilitatem & fluidi nervei imo sanguinis subtilis sufficientem influxum. Si vero prædictæ hæ membranæ, vel nimis relaxantur; vel nimis tenduntur, vel nimis condensantur & indurantur, sensatio

tio quoque in priori & posteriori, casu deperditur, quod etiam accidit, si liquidi nervei, vel sanguinis adæquati influxus sistitur, & prædictæ hæ partes sero mucido & lympha viscosa tenaci imbuuntur; in secundo vero casu ubi scilicet partes nerveæ ultra naturalem tonum expanduntur & distenduntur, sensatio nimis aucta tristis & dolorifica producitur. Ex his præmissis facili negotio cur in senibus sensus depraventur, apparet; fibrillulæ enim nerveæ & indurantur, & a tono dejiciuntur, & sanguinis sinceri & liquidi subtilissimi influxu orbantur, & materia serosa tenaci obstruuntur, quod pro differentia subjectorum in iis sensus tollit. Nam ubicunque sensus depravati & imminuti observantur, una causarum harum semper deprehendetur, quod ex individui cujusque examine patebit. Motus autem voluntarius in senibus his de causis non est tam facilis & expeditus: dum vires ipsorum vacillant & imminutæ sunt, dum sanguis minus purus & spirituosus in venis alitur, dum ob angustatos & obstructos canales minutissimos & sanguinis & liquidi nervei appulsus intercipitur, dum musculorum fibrillulæ duriores & ad motum edendum ineptiores redduntur, & partes omnes debito tono orbantur, qui tonus partium musculosarum vitiosus & irregularis in causa etiam est, cur membra tremore in multis corripiantur.

§. XVI.

Cur facultates animæ etiam in senibus vigore suo orbentur.

His pertractatis quæstio exsurgit, cur in senibus decrepitis postremo eveniat, ut actiones etiam illæ, quæ a mente, seu anima rationali in nobis producuntur alterationes subeant & immutentur, ac interdum plane aboleantur, de quo Virgilius in Eclogis inquit; *Omnia fert ætas*

animum quoque, & quod causam dedit vulgari proverbio: Senes bis pueri sunt. Jam vero fateor, difficilem videri ad factam hanc quæstionem responsionem cum omnium Philosophorum consensu nec spiritus in corpus, nec corpus vice versa in spiritum agere possit. Hinc alterato corpore, & per ætatis injuriam depravatis ipsius functionibus, ex nulla necessitate animæ functiones imminui quispiam asseret. Verum enim vero attendenda est lex illa & harmonia, quæ ab omnipotenti Creatore in corpore humano stabilita est, dum corpori ad motus edendos artificiosissime constructo spiritum seu animam rationalem uniret, ut ex hisce nos expediamus difficultatibus. Hac lege sanctum est vt immutatis & depravatis corporis actionibus in ipso etiam spiritu turbæ ac anomaliæ exoriantur. Eadem lege fit, ut turbato & præter naturam affecto spiritu illico turbæ in corporis actionibus oboriantur. Hoc satis demonstratum dant animi pathemata vitæ & sanitati infensissima; illud maniaci, melancholici, vino madidi confirmant. Si vero omnia in corpore fiunt placide & moderate, verbo si corpus sanum est, animi etiam facultates vigent, & legitime exercentur. Contrarium evenit, si actiones corporis a naturali regula deflectunt. Quoniam itaque, quod in superioribus deductum fuit, in senibus circulus sanguinis per totum corpus est languidus & impeditus, non secus in cerebro etiam variis premitur difficultatibus; quoniam etiam impurus & minus spirituosus in ætate decrepita observatur; ad sanitatem vero tam animæ quam corporis circulus sanguinis liber & humores puri blandi requirantur: mirum non est, si in senibus circulus sanguinis propter obstructos tubulos cere-

cerebri subtilissimos sit impeditus, & si præterea adhuc sanguis impurus minus spirituosus animæ facultates impediat & imminuat. Cognovit id suo jam tempore Hippocr. qui Lib. de flatibus §. 20. ait: *Opinor inter omnia, quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem, qui ergo cum inconstanti habitu persistit, consistit etiam prudentia; sanguine vero permutato concidit etiam prudentia.* Idem gravissimus Autor Lib. I. de diæta inquit: *Si sanum fuerit corpus, & non a morbis perturbetur, animæ quoque temperamentum sapiens existit.* Requiritur vero circulus sanguinis per cerebrum liber & moderatus, sanguis etiam blandus, temperatus, sed spirituosus, quoniam his præsentibus in corpore liquidum illud æthereæ naturæ subtilissimum sufficienti in copia secernitur, quod ad animi functiones legitime obeundas non minus, quam ad vitale negotium est necessarium.

§. XVII.

Vidimus jam incommoda senectutis, quæ ex ætatis vitio corpus variis modis affligunt, & alterant sine causæ ullius morbosæ & præter natutalis concursu; his vero incommodis quidam senum magis, alii minus laborant. Adeoque dubium forte quis movebit, quod non omnes senum istis, quæ ex senectutis vitio in corpus redundare diximus, afflictionibus sint obnoxii; hinc minus verum esse assertum, quod senectutem morbum esse pronunciat. Sed facilis est modus, quo huic objectioni obviam ire possumus. Id equidem ultro largior, non omnes eos, qui in senio constituti sunt, senectutis injuriis ab ipso statim puncto, quo L. annum confecerunt, ex positos esse; verum multi valetudine satis fruuntur alacri, etsi LX. annum *Objectio quædam refellitur.*

num prætergressi fuerint. Ex superioribus autem repetendum censeo, quod senectutem §. 3. in duas distinctas periodos diviserimus. unde patebit etiam, quod prima seu viridis ætas minime his exposita sit injuriis; nam in ea constituti viribus tam animi, quam corporis pollent adhuc; posterior vero decrepita, quæ ad finem usque vitæ numeratur, nunquam his, quæ recensuimus, carebit incommodis. Neque vero hic dubitamus, quin natura robusta & vegeta accedente congruo in rebus non naturalibus usu, senectutis has afflictiones per aliquod tempus a corpore removere possit, id quod in tertio Tractationis membro, ubi de præservatione harum afflictionum agetur, apparebit.

§. XVIII.

Transitus ad alteram tractationis partem.

His jam absolutis transeundum est ad alteram Dissertationis nostræ partem, in qua considераturi sumus eas afflictiones, quæ inter morbos senum a medicis referuntur, & præter ea, quæ pertractavimus incommoda, senilem ætatem sæpe graviter divexant. Antequam vero pathologicam pertractationem afflictionum morbosarum, quæ senibus propriæ sunt, & ex corporis functionibus per ætatem vitiatis in senes redundant, aggrediar, e re fore arbitror, ut ostendam, cur morbos speciatim pertractaverim, & ab afflictionibus, quas ætas corpori infert, separaverim. Nam & hæ affectiones tres motuum species, quæ in omni fiunt homine alterant & turbant, & in quibusdam etiam subjectis nonnunquam motuum horum exercitium valde impeditum efficiunt, & etiam ex ætatis vitio homines affligunt. Verum his inductus sum rationibus, ut morbos senum seorsim pertractarem quæ hic sequuntur: Illa, quæ

Cur morbos senum speciatim pertractem.

supr

ſupra tradidi, incommoda, in nulla alia ætate, quam in ſenili reperiuntur, præſertim ita, uti ſenectutem infeſtant, unita, vel ſi in illis accidunt quædam, inter morbos incongruos referuntur, ſenii vero ordinarii ſunt comites; deinde poteſt præſervari ſenectus a morbis ſenum ita dictis, ne per totum vitæ ſpatium ipſis corripiatur; nulla vero arte pathemata ſupra tradita ab ætate decrepita, ne unquam ipſam invadant, poſſunt abarceri, multi denique ſenum diem ſuum obeunt, antequam ulla morborum horum ſpecie laboraverint, ſecus ſe res habet cum afflictionibus ex ætatis vitio ætati provectæ propriis. Quod vero etiam hi morbi ex ætatis injuria corpori ingenerentur, largior quidem in tantum, quatenus ætas cauſam mediatam conſtituit, dum ſcilicet corpori talis diſpoſitio ingeneratur, quæ concurrentibus aliis etiam circumſtantiis, morbos hos producere poteſt; minime vero ætas cauſa per ſe eſt, quo hi morbi ſenilia corpora impetant.

§. XIX.

Cauſæ morborum generales præmittuntur ſpeciatim Plethora.

Ad ſpecialem jam morborum pertractationem ubi tranſeundum eſt, monemus, nos de iis morbis etiam acturos, qui ſenectuti viridi ſunt infeſti, & de iſtis, qui decrepitam invadunt. Ubi autem id acturi ſumus, viſum eſt inquirere primo loco an cauſæ morborum generales in ſenibus deprehendantur; nam hoc comperto facili negotio reliquorum morborum geneſis venit deducenda. Duæ potiſſimum cauſæ morborum generales a medicis ſtatuuntur, quarum altera Plethora, altera Cacochymia appellatur. Plethora dicitur ea ſanguinis abundantia quæ major eſt, quam ut a vaſis ſufficienter regi & cir-

cumagi possit. Hæc in corpore senili variis de causis producitur. Non omnes enim senum sunt, quorum appetitus est dejectus, verum quidam satis adhuc appetunt. Ubi itaque cibos nutrientes, copiosa gelatina præditos ingerunt, ubi potibus quoque nutrientibus utuntur, ubi motu voluntario corpus non satis exercetur, qui utile valde est auxilium ad humores abundantes consumendos, ubi excretiones tam periphericæ, quam sanguinis etiam consuetæ, imminuuntur, nec sanguis per venam educitur facili negotio plethora his conspirantibus causis in senibus producitur, quæ variis morbosis afflictionibus causam subministrat.

§. XX.

Qui morbi ex plethora oriundi senes divexent.

Ex Plethora itaque in senili corpore deprehensa quænam morborum species consequantur, videbimus. Membra primum gravitate & lassitudine premuntur, quæ provenit a sanguine nimio elateri solidorum renitente & adæquatam eorum contractionem impediente. Fit ex hoc, ut multis in locis sanguis stagnet, quod præsertim fit in iis, ubi sanguis ordinario tardius movetur, qualia sunt in abdomine potissimum & speciatim in vasis, quæ ad venam portæ sanguinem revehunt. Nullibi vero facilius id contingit, quam in his, quæ sanguinem ab intestinis præsertim colo & recto per V. P. ad hepar revehunt. Nam vasa hæc venosa perpendicularem legunt ferme viam, dum sanguinem trunco, a quo nascuntur, infundunt, & desunt adminicula, de quibus aliis venis natura prospexit. Si itaque circuitus sanguinis per hepar est impeditior, ut V.P. sanguine se promte exonerare non possit, stagnat facillime in vena, quæ ex inferiori abdominis & intestinorum regione adductum cruorem ad truncum suum vehit; &

in

in ea, quæ ex liene receptum ſanguinem in hepar ducit. Quodſi vero in priori caſu ſanguis in vena ſubſiſtat quaſi, & ſtagnet: tum impedit, quo minus ex arteriis accedens in venam concedere poſſit, & cum a tergo arteriæ ſanguinem adducere non deſinant, fit vaſorum diſtenſio & dilaceratio, quam deniq; cruoris ſinceri fluxus conſequitur, qui contingit in inteſtino recto & hæmorrhoidalis nominatur. Hic autem in ſenibus ideo potiſſimum utplurimum contingit, quoniam difficilius fere ſanguis per viſcera movetur, & quia motui voluntario parcunt, quo magis adhuc ſanguinis iter per viſcera impeditur. Quamdiu autem hic dictus fluxus hæmorrhoidalis legitime fit, inſigne eſt naturæ bene valentis opus, ceu a Solenandro Conſ. 20. Sect. 4. tanquam ſalutare naturæ opus extollitur de quo Julius Cæſar Claudinus Conſil. 20. aſſerit, quod *hæmorrhoides fluentes ſint auxilium pro longa ſanitate, & a multis morbis præſervent*, nam corpus ſanguine nimio deplet, & plus quam V.S. in diſpoſitis proficit, dum ſanguinem e loco, ubi morbos parare poſſet, proxime educit. Sed periculoſus eſt hoſpes, & latet omnino anguis in herba. Si enim ſubſiſtit, truculentos ſpaſmos, ſtagnationes, infarctus viſcerum, inteſtini recti exulcerationes, colicam convulſivam, quæ hæmorrhoidalis dicitur, producit, vel mictum cruentum generat, quod leviſſime & ſæpiſſime in ſenibus contingit, quorum hæmorrhoides anomalis motibus ſunt obnoxii, uti morbi ex hæmorrhoidum anomaliis fuſius ab Excell. Dn. Alberti ſunt recenſiti, qui hoc negotium in Tract. de Hæmorrh. pertractavit, & multis obſervationibus ex Autoribus tam antiquioribus, quam recentioribus collectis comprobavit.

Hæmorrhoidum geneſis.

Suppreſſæ hæmorrhoides quid cauſentur.

§. XXI.

Quomodo Cacochymia in senibus generetur.

Plethoram & morbos, qui ex ea corpus adoriuntur, breviter vidimus, nunc opus est, ut Cacochymiæ productionem consideremus. Hujus origo derivatur potissimum ex rribus causis: si vel viscera, per quæ specia-tim hic hepar & lienem intelligo, in functionibus suis langueant, & sanguine crasso copioso infarcta sunt, vel quod adhuc pejus plane indurata, scirrhosa; vel si digestionis vitium variis mucidis sordibus chylum inquinat; vel si secretiones utilium ab inutilibus, & horum excretiones languent. At vero in senili corpore secretiones cum excretionibus impeditas & digestionem vitiosam esse, supra tradidimus; in senili corpore circulum sanguinis per viscera & abdomen ordinario languere, & attenta observatio, & sana ratio abunde docet, quin ipsa nimia sanguinis in corpore copia cacochymiæ causa sæpe fit. Non vero solum in vasis vitiosos humores alunt senes, verum in prima etiam regione, quæ ciborum solutioni & digestioni dicata est, variæ sordes mucidæ, biliosæ, acidæ stabulantur, quæ omnes ex eo, quod digestio in senibus est impedita & difficilis, in corpore generantur.

§. XXII.

Morbi ex cacochymia oriundi.

His vero de causis, quod impuri humores in venis & prima regione stabulantur, varii senum morbi resultant. Quodsi enim vitiatis sic humoribus & impuritatibus salino biliosis & tartareis inquinatis accedat ulterior perspirationis suppressio, quod variis de causis contingere solet, & facillime si sola aura frigidiuscula ad corpus admittatur; tum subito serosæ defluxiones partes infestant, & rhevmatismorum parata est genesis; huic enim causæ

nata-

natales debent coryzæ, gravedines, odontalgiæ quoque ſæpius, imo non raro tuſſes, raucedines & catarrhi. Si in articulorum partes nerveas & ſenſibiles vitioſum impurum ſerum delabatur, articulorum dolores oriuntur; ſi vero ad ductus urinarios renes & veſicam ſeri tartarei, impuri leceſſio fiat, varii producuntur ſpaſmi, ſi enim urethram & ſphincterem, imo ipſius veſicæ membranas valde ſenſibiles, ſalinæ acres hæ partes laceſſent oriuntur inanes ſed dolorifici ad mingendum ſtimuli, ſtranguriæ, imo veſicæ ſæpe arroſiones, quod ex moleculis urinæ inſtar furfuris innatantibus comparet. Si vero materia tartarea craſſior, cum mucidis partibus in veſica combinetur, excluditur calculus. Quando autem perſpiratione impedita ſalini acres humores in corpore accumulati ad inteſtinorum devolvuntur compagem, & in ipſis inteſtinis continentur impuritates & inquinamenta varia, tum ſpaſmodicæ inteſtinorum affectiones, diarrhœæ, lienteriæ & paſſiones cœliacæ proveniunt. Huic impuritati ſanguinis inſigni debentur etiam pruritus cutis, exulcerationes & difficiles partium læſarum conſolidationes. In oculis vitioſi acres humores producunt lippitudines & graves alios oculorum morbos. Hos morbos totidem fere verbis recenſet Hip. aph. Sect. III. *Senibus autem inquit talia contingunt: Spirandi difficultates, & defluxiones cum tuſſi, urinæ ſtillicidia, urinæ difficultates, articulorum dolores, nephritides, vertigines, ſiderationes, mali habitus, pruritus totius corporis, vigiliæ, alvi, oculorum & narium humiditates, viſus hebeditudines, glaucedines, auditus gravitates.* Et Celſus. Lib. II. Cap. I. ita habet. *In ſenectute ſpiritus & urinæ difficultas, gravedo, articulorum & re-*

 num

num dolores, nervorum resolutiones, malus corporis habitus cachexiam græce appellant, nocturnæ vigiliæ, vitia longiora aurium, præcipueque soluta alvus, & quæ sequuntur hanc tormina, vel lævitas intestinorum, cæteraque fusi ventris mala.

§. XXIII.

Mortis ex ætatis vitio generatio

Si vero in crescentibus ulterius successu temporis sanguinis impuritatibus & coeuntibus vasculis minimis vires deficiunt, imo plane prosternuntur, dum causæ a quibus fiunt, evertuntur, sanguinis motus qui antea fuerat tardus & impeditus jam evadit debilis & languidus. Et quia ad habitum corporis non satis propelli potest, ad vasa majora & nobiliora fertur, propulsus vero ex his nullibi difficillius, quam per abdominis viscera movetur, in quibus etiam tandem plane stagnat & in liene utplurimum subsistens impedit, quo minus is, quem vasa brevia ex ventriculo recipiunt, ad lienem ferri possit; dum vero in ventriculi tunicis impactus manet sanguis, abit in sphacelosam corruptionem, in liene vero pariter producit putredinem, hinc fit, ut, si senio confectos post mortem intueamur, lien ita corruptus sit, ut digitis dirimi & perforari possit. Hæc est causa mortis reperiunda in omnibus, qui ob provectam valde ætatem moriuntur, & mortis venturæ nuncius est appetitus & virium plenarius lapsus.

& marasmi.

Si vero viscera ante minus salva in senibus in corruptionem ulcerosam fatiscant, exoritur febris hectica quæ hac in ætate aliud nomen accipit, & marasmus senilis appellatur.

§. XXIV

§. XXIV.

Cum autem tractatio nostra Medica sit: non sufficit nosse tantummodo afflictiones, quæ senibus ex natura corporis mutata, & per senium alterata sunt infestæ, non sufficit etiam nosse morbos, qui ex hac dispositione in corpus irruunt; verum opus est ut medice tractaturi medicam subjungamus considerationem. Et quia curam unius cujusque affectus, de quibus hic sermonem instituimus, tradere est opus, quod Dissertationis limites longe excedit: satis facturum me titulo tractationi huic præfixo reor, si ex fonte diætetico consilia & auxilia depromam, quæ omnes senum afflictiones abigere per aliquod tempus possunt, & a morte, si non præservant, præservant tamen a tempestiva & immatura. Sed putabit quispiam frustra hæc ad vitam incolumem magis & longiorem tradi adminicula, cum secundum Tralliani effatum, quod Lib. XII. de marasmo habet. *Senium nulla medicina tolli possit*, quam in rem erudite Cel. Verulamius loco supra citato ita differit: *Hæc intestina illa calamitas, quam nulla ars, nulla humana industria effugere, imo ne reprimere quidem possit. Etenim si cui ab ortu temperato vel ipse Aesculapius præsit, qui illum ab iis, quæ foris sunt, aut quæ intro sumuntur, salvum & incolumem sic tueatur, ut nullum corpus inde detrimentum capiat, is tamen a semet ipso, suaque sponte magis conficietur, consumeturque donec extremum vitæ spiritum edat.* Verum enimvero dictitat id sana ratio, & attenta indies confirmat experientia, quod ii, qui naturam nacti sunt robustam nec violento velut modo per varios in rebus non naturalibus excessus eas prostraverunt, diutius vivant præ iis, qui corpore sunt valde

An possit senectus ab ægritudinibus præservari.

valde debiles; eadem docet experientia debili etiam constitutione præditos, si diæteticis præceptis obtemperent, diutius vivere, quam si robusti quidem fuerint, sed nimium viribus fidendo per abusus, in diæta victusque regimine insignes corpus debile reddiderint. Rationi quam optime consentaneum est, in tempore remotis impedimentis sanitatem ulterius conservari posse, quam si nihil sit, quod morborum generationem impediat, nec novum forte in medicina dogma est, quod præcipit, ut defectus naturæ ars suppleat. Ex his itaque præmissis concludimus non inutile opus suscepturos nos esse, si remedia pro senectute incolumi ducenda & morbis a corpore protelandis suppeditemus.

§. XXV.

Si itaque in artis potestate situm est, ut præservet corpus per aliquod tempus a senectutis incommodis, & a morbis, qui ex senum dispositione ipsis insultant: videndum merito est, quibus auxiliis impetrare id possimus. Naturæ humanæ sapientissimus artifex nobis, quid sequendum sit præscripsit, dum machinam nostram ita coordinavit, ut circulus sanguinis præservet corpus ab omnibus ægritudinibus, & in sanitate, si liber & æqualis per totum corpus fuerit, conservet. Ex hoc itaque fonte depromemus omnia consilia & auxilia, quæ in præsentiarum præscribentur. Primum quippe præceptum diæteticum nostrum erit, ut circulum sanguinis per totum corpus liberum & æquabilem præstemus; alterum quod ex hoc legitime constituto necessario consequitur, est secretionum & excretionum incolumitas; tertium est novorum humorum sed congruorum in corpore generatio.

Tres regulæ, quæ corpus sanum conservant.

§. XXVI.

§. XXVI.

Qua ratione motus ſanguinis circularis per corpus univerſum ſalvus & incolumis ſit conſervandus, res eſt dictu facillima, ſed ubi præſtandum eſt & in corpore ſanguinis iter liberum & æquabile reddendum, pluribus obruta difficultatibus. Manet quippe ſanguis in legitimo & naturali ſuo motu, ſi ſolidorum motus eſt moderatus & temperatus; ſi vaſcula & ductuli minimi ſunt aperti, ut humorem appulſum recipere poſſint, ſi ſolidorum robur eſt par movendo ſanguini, & ſi humores adæquatam habent conſiſtentiam, ſpirituaſcentiam & ſi copia nec excedunt, nec deficiunt. Si viget circulus ſanguinis, valent etiam omnes functiones in corpore, ergo & ſe- ac excretiones. Si autem tam circuitus ſanguinis, quam ſe- & excretiones per totum corpus legitime fiunt; neceſſario humores conſumuntur, & alienam indolem induunt; quare neceſſe eſt, ut ad ſanitatem & vitam conſervandam novi humores corpori ingenerentur blandi ac temperati, & partibus ſpirituoſis ſufficienter inſtructi. Non meliori igitur via procedere me poſſe arbitror, quam, ut tritam illam ſex rerum non-naturalium claſſem pertractando, quid ex his ſenibus proſit, vel noceat, oſtendam. Si enim harum obſervatio ſit accurata, tria ſupra tradita ſanitatis conſervandæ fundamenta vigent, & corpus in ſano ſtatu conſervant.

In diæta ſenum ordinanda ſex res n.n. pertractantur.

§. XXVII.

Hoc ordine acturis primo loco ſeſe offert *Aër*. Eſt iſte vitæ illud pabulum, quo intercepto tollitur reſpiratio, & vita ceſſat. Non ſufficit vero tantum, ut ſenes aëre libero gaudeant, verum, cum ipſe aër variis mutationibus ſit obnoxius, quas illico in corpus noſtrum transfert,

Qualis aer ſenibus conducat.

e re est videre, quinam aer pro senum sanitate sit potissimum commendandus. Aer purus, serenus temperatus est insigne ad incolumitatem imo ad longævitatem auxilium; quamobrem in senibus etiam hauriendus est. Nam aer, qui multis impuris exhalationibus inquinatus est, promtam morborum causam suppeditat. Testantur de aeris salubritate loca montosa, elatiora, in quibus aer purior & serenior, temperatus tamen hauritur, horum incolæ multo vegetiores & alacriores observantur, quam ubi paludes & stagna reperiuntur. Eligendus etiam est aer temperatus, nec minus frigidus, neque vero excessive calidus; nam ille impeditam transpirationem magis adhuc sufflaminat; hic vero nimias ebullitiones in sanguine excitat, viribusque est inimicus. Moderate autem calidus pororum apertioni, & perspirationis successui multum velificatur. Hac de causa Celsus Lib. II. Cap. I. *Senes æstate optime valere, & quod hyems ipsis inimicior sit* pronunciat, quoniam in illa excretio cuticularis promovetur, in hac supprimitur. Conclavia etiam habitanda senibus aere sereno & temperato, quoad fieri potest, sint referta, & contra aeris vicissitudines corpus probe vestimentis contegendum. Inimicus vero omnibus ætatibus, sed præsertim senili est impuris, tetris, vappidis exhalationibus inquinatus aer, nimis frigidus, vel æstuosus, nebulosus, pluviosus, inimicæ etiam subitæ aeris mutationes.

qui noceat.

§. XXVIII.

Quæ circa cibum tenenda sint.

De *cibo* & *potu* hæc tenenda sunt. Alimenta semper exigunt exquisitam ad vires stomachi imo totius corporis relationem tam ratione copiæ, quam substantiæ. Cum igitur in senectute viridi constituti satis adhuc viribus valeant, tum non opus habent, ut tam stricte legibus diæte-

ticis

ticis hoc in genere se adstringant; suadenda tamen magis est mediocritas. Senes vero decrepiti, naturæ debilioris accuratiori diætæ ratione utantur oportet. In genere autem cibi mollioris & adsolvendum aptioris substantiæ sunt præferendi durioribus, viscidioribus, compactioribus. Consulimus itaque ex animantibus junioribus depromtas carnes, juscula, gelatinas, item ova sed sorbilia, ex lacte parata juscula, sed ne adsit acidum in ventriculo copiosum. Ex fluviatilibus pisces, quorum carnes sunt duriores, nec in mucosam pultem desciscunt, & qui in fluviis, non vero stagnis vivunt, cancros etiam fluviatiles, sed ne ventriculus nimium sit debilis & impuritatibus obsessus suademus. Ex vegetabilibus conducunt, quæ oleum subtile in se recondunt, qualia sunt semina, sed remotis, quæ una cum oleo multum viscosi crassioris principii in se continent. Ex oleribus & fructibus, quæ facile coctioni obtemperant & vim lenem medicam habent, laudantur, sunt talia; herba & radix petroselini, siseris, nasturtii species, acetosa, passulæ, pruna &c. Carnes vero infumatæ & salitæ non nimis sunt reformidandæ, si ventriculus adhuc officio suo fungitur, & si assuetum iis sit subjectum, sed non peccent copia, nec frequentius ingerantur. Generalis enim est regula, & senibus quam maxime observanda quam ex Celso didicimus: Lib. I. Cap. II. *ubi ad cibum ventum est, nunquam utilis est nimia satietas.* In assumtione etiam alimentorum hic ordo tenendus est, quod in prandio durioris substantiæ alimenta, major etiam portio ingeri possit; in cœna autem juscula & mollioris substantiæ parciori in copia, sic ventriculo & digestioni magis consulitur, sic somnus etiam est placidior. Ab his autem alimentis senes abstineant, quæ multas in primis viis relinquunt cruditates, quæ ægrius solvuntur, & ventriculum gravant, quæ

in flatus facile explicantur, quæ facile fermentant, & alvi obstructionem promte inducunt. Sunt talia: carnes induratæ, pisces præsertim marini exsiccati; farinacea, pisa, lentes, fabæ, legumina crassiora; mellita, sacharata, fructus horræi, melones, cucumeres; fructus adstringentes, mala cydonia; & cætera ex vegetabilum familia austero vel acerbo sapore prædita. Aromata vero & quæ cum alimentis misceri solent ad ventriculum roborandum & stimulandum ut sunt: Zedoaria, r. armoraciæ, porrorum & allii species in convenienti proportione, nec nimis frequenter assumta usum habent insignissimum.

§. XXIX.

Quid circa potulenta observandum.

Inter potulenta ea sunt saluberrima, quæ puriora sunt & leviora. Laudem itaque præ omnibus meretur aqua simplex, sed pura, levis, & subtilis. Nam præbet menstruum subtilissimum, quod poros ciborum penetrat, ac intime recludit, & chyli boni generationi valde velificatur. Est præterea potus, qui cum omnibus alimentis sumi potest, ac semper innoxius; nec solum diætetice usurpari potest, verum medicinam etiam præbet valde efficacem, ubi obstructi canales expediendi sunt, & fluiditas sanguini concilianda, quod pro more suo solide evictum dedit Illustris ac Cel. Dn. Fr. Hoffmannus in Differtat. de aqua medicina universali. Si vero ventriculi debilitati consulendum, egregie juvat eam cum vini adulti, generosi parte dimidia, vel tertia miscere atque sic in usum ducere. Ex cerevisiis subtiliores eligimus, rejectis valde lupulatis, crassis & nimis pinguibus, item quæ flatulentias causantur. Vinum vero lac senum dictum ita usurpandum, ut vires erigat, non autem in tanta copia;

ut eas prosternat. Præstat medicamenti loco eo uti, in moderata proportione, ita enim chylo spirituacescentiam ingenerat, ventriculum firmat, & C.S. promovet. Eligenda autem sunt ea, quæ magis sunt adulta, generosa, pura & spirituosa; rejicimus ignobiliora, recentia, quæ acida sunt, & multum terræ calcareæ in sinu recondunt. Quod ad potus reliquos spirituosos & spiritus ardentes attinet, eorum usum plane improbamus, nisi in vini defectu quando cibi duriores, compactiores ventriculum gravant, ad digestionem facilitandam, sed ingesto prius potu tenui sufficienti, assumantur. Nam viscerum indurationes & infarctus producunt. Potus Thée & Coffée in se non nocent, imo, quod priorem præsertim attinet prodest, saltem cavendum ne nimium sint saturati, nec sacharo nimium edulcorati. Succolada autem cum lacte cocta plus nocet, quam prodest; cum aqua vero cocta additis congruis aromatibus magis prodest, cum vino frustra coquitur, nam sub coctione partes spirituosæ avolant, præstat igitur post coctionem cum aqua tantillum vini generosi addere.

§. XXX.

Motus & quietis consideratio.

Tertio loco circa *motum* & *quietem* pauca præscribenda sunt. Motus nimius nocet, nocet etiam quies nimia; quare moderamen hic quam maxime suademus. Ea autem motus species eligenda est, quæ corpori pro sui constitutione maxime est conveniens, ut debilibus debiliorem, valentioribus autem fortiorem motum præcipiamus. Ex omnibus speciebus vecturam & equitationem, utpote sub qua sanguini iter facilius per partes abdominis conciliatur. Deambulatio etiam in plano ad

moderatam usque diapnoen instituta multum prodest; neque minus lectio vel locutio voce altiori facta juvat, quam Hippocr. a cœna si instituatur, multum laudat in Lib III. de diæta inquiens: *vocis exercitatio a cœna valde commoda est.* De omnibus motuum speciebus tenendum, quod sub aere sereno & temperato sint instituendæ, & digestione absoluta ac ventriculo vacuo. Multum etiam juvat post motum absolutum infusum calidum sorbillare, sic enim perspiratio augetur, sanguis magis diluitur; unde e re erit ex herbis diaphor. & resolv. cum roborant. junctis ea concinnare, v. gr. herb. veron. beton. meliss. cort. citr. aurant. Ubi vero virium debilitas motum non permittit, insignis utilitatis sunt frictiones cum pannis calidis institutæ, præsertim in conclavi temperate calido; hoc pacto enim intenditur motus sanguinis & excretioni cuticulari consulitur.

§. XXXI.

Circa somnum & vigilias quæ tenenda sint, expono.

Somni & *vigiliarum* ratio habenda est ita, ut hoc in passu quoque mediocritas observetur. In somno modus tenendus est iste, ut nec nimius sit, nec nimis brevis. Non vero certo horarum spatio hic senes alligamus, verum tamdiu dormiendum ipsis esse censemus, donec nulla in somnum ulterior sit propensio. Et si corpus post somnum levius sit factum, viresque recollectæ, finiendus est; si vero adhuc caput torpet, & membra gravia sunt, plus somno indulgendum censemus, id saltem monemus, ne nimius sit, nam sic etiam capiti temulentia, & membris gravativus sensus inducitur. Deinde, quoad fieri potest, jubemus, ut somnus capiatur in conclavi satis spatioso & aere puro imbuto, & corpus stragu-

ſtragulis bene muniatur; ſic enim ſalutaris ſæpe fit diapnoe, quæ poſt abſolutum ſomnum non eſt intercipienda; verum infuſo calido promovenda, & corpus in lecto detinendum, usque dum mador remiſerit. Somnus meridianus utilis etiam eſt, præſertim ſi is de nocte fuerit interruptus, & corpus agilius reddat. Vigiliæ præcepto novo opus non habent; nam ingruente ſomno finiendas cenſemus; nec in longius tempus protrahendæ ſunt, damnum enim in corpus inferunt.

§. XXXII.

Excretiones quomodo curandæ, & quæ retentorum ſit conditio.

Excreta autem & *retenta* ita ſe habeant, ut illa his ſint æqualia. Retenta vero ſint blanda, dulcia, & temperata verbo naturali craſi prædita. Excretionum autem præprimis tres ſpecies ſunt cuſtodiendæ; ea, quæ per cutim, alvum, & urinam fit. Illa, ſi corpus ab auræ frigidioris acceſſu muniatur, viget; per motum vero convenientem, infuſa calida, & ſæpe ſub ſomno corpore probe tecto intenditur; iſta ſub inteſtinorum robore ſalvo, ciborum congruorum ingeſtione, & ſufficienti potu legitime ſe habet; per cibos vero lenientes, ſtimulantes leniter etiam excitatur; hæc motu & potu ſufficienti etiam ſalva eſt. Præprimis vero alvina officii ſui ſolet oblivisci, quod morbi venturi eſt indicium; quare laborandum eſt, ut ea quantocius in ordinem redigatur, per juſcula pinguia, gelatinoſa, prunata, & paſſulata. Nam curandum eſt ſemper, ut ſemel minimum intra diei ſpatium alvus officio ſuo fungatur. Reliquæ excretiones, quæ periodice fieri ſolent, & præprimis ſanguineæ etiam cuſtodiendæ, & præſertim circa id tempus, quo fieri conſueverunt; accurata in victus vitæque regimine tenenda eſt

diæta,

diæta, & si segnius fluant, moderate sunt excitandæ. Si vero demum cessent, sed nimia in venis alatur sanguinis copia: artificialis excretio per Venæsectionem in talo tentanda, quod in iis etiam jubeo, qui spontaneas sanguinis evacuationes non habent; sed circa consuetum tempus reiterandæ sunt, nisi virium immineat defectus. In quibus certis temporibus coryzæ, sudores, diarrhoeæ fieri solent, iis etiam accuratum regimen præcipio in sex rebus non-naturalibus, neque vero hæ excretiones supprimendæ sunt; verum potius studendum, ut quod ad diarrhoeas, coryzas attinet, eæ purgato corpore avertantur.

§. XXXIII.

Animi quies conservat, motus destruit sanitatem.

Ad vitam incolumem ducendam multum valent animi tranquillitas & quies; quantum enim motus corporis valetudini inservit, tantum animi quies sanitati etiam conducit. Studendum itaque ut animus sit pacificus, lætus, decora voluptate perfusus & in quiete compositus. Contra omnes immoderati animi affectus sanitatem violento velut modo convellunt; sunt ex horum censu mœror diuturnus & angor; terror, ira, invidia &c. Imprimis vero senibus autor sum, ut a venere sibi caveant; nam vires hoc pacto prosternuntur & mors, quæ diu protelari adhuc potuisset, subito acceleratur.

§. XXXIV.

Ex medicamentis hæc senibus proficiunt.

Ex medicamentorum penu pro senum valetudine tuenda & conservanda hæc laudo, quæ digestioni succurrunt; excretiones promovent; obstructiones reserant; sanguinem depurant, nimium imminuunt; & in decrepitis vires custodiunt. Ad digestionem juvandam nec

non

non chylum depurandum & spirituosis paribus imbuendum præ omnibus laudem merentur amara cum aromatibus ventriculo amicis nupta. Instar omnium esse potest Elixir stomachicum Illustr. & laude mea majoris Dn. Fr. Hoffmanni, vel ad ejus exemplar compositum cum menstruo vero alcalino potius, quam spirituoso extractum, ex Extr. cent. minor. C. cascar. pimpin. alb. calam. arom. r. ari ana unc. j. cardam. cinnam. cort. aur. rec. succin. ana drachm. Vj. croc. orient. drachm iij. Extrah. l. a. multo præstantiores vires acquirit, si cum spir. sal. dulc. nuptum propinetur. Excretiones promovent & speciatim transpirationem infusa herbarum calida, quale est quod §. XXX. laudavimus; vel quod acui etiam cum cinnam. card. bened. & scord. parte potest, neque pro pectoris impuritatibus salsis emolliendis & involvendis inutile erit Rad. glyzirrh. & anis. stell. addere Ea vero quæ per urinam & alvum fit excretio, optime. aquis mineralibus temperatis, intenditur, quales sunt Selteranæ, imo si vires adsunt, Carolinæ etiam, præter virtutem enim alvum & urinam moventem, obstructiones reserant, corpus depurant, & digestionem etiam juvant, si scilicet sub debito regimine usurpentur. Saluberiorem virtutem acquirunt hi fontes, si cum sero lactis dulci, vel insignius cum lacte asinino miscentur; non tamen laude sua defraudamus pilul. balsam. infusa mannat. c. rhab. &c. Sanguinis quantitatem optime V. S. prudenter instituta imminuit; quod divinum est pro vita prolonganda remedium, sed cautione opus est. Vires labascentes erigit. Bals. vit. Illustr. Fr. Hoffmanni sacharo si instillentur aliquot gutt. vel etiam in Elæosacharum re-

digantur, aut liquor analepticus, quem pro senibus compositum exhibet Illustris & Celeberrimus Dn. Frid. Hoffmannus in Diss. de valetudine senum tuenda. Sed non pauci sunt, qui usum aquarum mineralium contemnunt, & multi lactis asinini usum derident. Verum ut iis obviam eamus brevibus affirmo, quod vel in dictorum remediorum principia non inquisiverint; vel experientia, quid præstantissima hæc simplicia possint, destituti sint. Quantum autem ad aquarum medicinalium usum attinet, de iis longe minor jam est controversia, & lites ferme obmutuerunt, ex quo Celeberrimus Dn. Frid. Hoffmannus per diversa cum dictis his fontibus instituta experimenta a priori docuit, quam salutaria contineant principia, qualia in nullo summa etiam arte composito medicamento pharmaceutico sunt unita, ad humores diluendos, depurandos, obstructiones & infarctus expediendos, excretiones facilitandas, partes roborandas; & ex quo frequentissima praxis & felix confirmavit cum summo plurimorum ægrotantium levamine, dum congruo & prudenti aquarum harum usu contumaces & rebelles chronici morbi sunt expugnati, quam divinum in his fontibus tam calidis & frigidis lateat auxilium. Quod ad lactis asinini usum attinet, illius etiam ingredientia saluberrima Idem Clariss. Autor in Dissertatione de mirabili lactis asinini in medendo usu pro more suo erudite exposuit, & quantum humoribus acribus, salsis depurandis conveniant, & ad vires erigendas demonstravit. Si ab experientia petatur testimonium, instar omnium esse poterit insignis locus, quem sæpe laudatus Vir in Systen. Med. Tom. III. Sect. II. Cap. VIII. de

Specif.

Specif. §.XXIV. recenset ex Patini Epist. Tom.II. neque desunt observationes satis celebres & insignes de mira ad sanitatem tuendam & morbos curandos lactis hujus efficacia. Neque vero credendum est, ac si dicta hæc remedia absolutam habeant vim & potentiam sanitatem conservandi vel restituendi, discrimine enim opus est, & attendenda corporis constitutio, & viscerum conditio, temporis etiam habenda est ratio, & præparandum corpus ad horum usum, si salutaris expectandus sit finis. Quodsi enim in corpore viscera jam sint corrupta, vires ferendis aquis impares, & stomachus nimium enervatus, plus detrimenti accipitur ex horum usu, tantum abest, ut salutaris attendatur eventus. Sed nemo hinc culpam in dicta hæc auxilia conjiciet, cum corporis conditio, & minus accurata indicationum dijudicatio hunc errorem pepererint.

§. XXXV.

Monitum quoddam necessarium.

Cum autem in superiori §o. mentionem injecerimus medicamentorum quorundam, quæ viribus labascentibus sint auxilio, atque eas sustentent, non possumus non monere, ne eorum usus sit frequens nimis ac reiteratus; neque etiam largus; verum ita hoc medicamento utendum, ne æstum nimium augendo vires depauperetur potius, quam augeat. Idem de omnibus aliis confortantibus, & cordialibus tenendum. Hic vero taxandum etiam non immerito quorundam pessimum morem censeo, quibus præsertim si ætate adultiores fuerint, in usu est, ut superingerant semper absoluto cibo potum aquæ cujusdam ita dictæ vitæ, qua roborari stomachum, & vires increscere persuasum habent. Nonnulis vero placet jejuno

ventriculo eas haurire pessimo etiam ausu. Nam cum per digestionem succus lactiformis ex alimentis sit extrahendus, qui etiam cum lacte maxime convenit; omne autem lac affuso spir. vini, ex quo prædictæ aquæ parantur, in coagulum abeat: hinc judicatu facile est, quam noxius ad sanitatem sit hic potus. Quare non possum non ab ejus usu frequenti & repetito dehortari, nisi forte sub ea, quam superius tradidimus conditione. Non enim opus his auxiliis habet, qui rerum non-naturalium usum ita, ut præscriptum est, dirigit, atque a nimiis lucubrationibus, mentis fatigationibus & sollicitudine sibi cavet.

§. XXXVI.

Dicta hæc consilia & auxilia insigni gaudent virtute ad sanitatem conservandam & vitam prolongandam. Sed opus est, ut in tempore iis utamur, nec in annis valentioribus senectutis præsidia consumi debent, neque vero tamdiu ab horum usu desistendum, usque dum dicta in corpore se sistant incommoda; nam præservationem non curam promittimus. Hæc qui attente considerabit, is efficiet, quo in longam annorum seriem vitæ suæ protrahatur.

F I N I S.

NOB